11.1 Призначення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового впливу

Загальні засади призначення покарання: межі санкції, положення Загальної частини КК, ступінь тяжкості, особа винного, індивідуалізація покарання

Поняття загальних засад призначення покарання

Загальні засади призначення покарання – це встановлені **ст. 65 КК України обов'язкові правила**, якими керується суд при визначенні виду та розміру покарання конкретній особі.

Покарання за ст. 50 КК є заходом державного примусу, який застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у кримінальному правопорушенні. Його мета – **кара, виправлення засудженого та запобігання новим кримінальним правопорушенням**.

Основний принцип ст. 65:

«Особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень».

Отже, покарання має бути **індивідуальним і пропорційним**, а не автоматично максимальним або мінімальним.

Три основні правила ст. 65 КК

При призначенні покарання суд повинен одночасно:

1. **діяти в межах санкції** відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК;
2. **враховувати положення Загальної частини КК**;
3. враховувати:
    - ступінь тяжкості конкретного кримінального правопорушення;
    - особу винного;
    - обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання.

Ці елементи застосовуються **у сукупності**, а не альтернативно.

Призначення покарання в межах санкції

За загальним правилом суд обирає лише той вид покарання, який передбачений санкцією статті, та визначає його розмір у встановлених нею межах.

Наприклад, якщо санкція передбачає:

позбавлення волі від 5 до 8 років,

звичайний діапазон судового розсуду становить:

не менше 5 і не більше 8 років.

Якщо санкція альтернативна:

штраф або пробаційний нагляд або позбавлення волі,

суд спочатку обирає **вид**, а потім конкретний розмір або строк покарання.

Принцип переваги менш суворого покарання

Частина 2 ст. 65 передбачає:

«Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень».

Тому за альтернативної санкції:

суд не повинен автоматично обирати найбільш суворий вид покарання.

Необхідність більш суворого покарання повинна випливати з обставин конкретної справи.

Вихід за межі санкції

Загальне правило про межі санкції має передбачені КК винятки.

Більш м'яке покарання, ніж установлено санкцією, може призначатися у випадках, передбачених **ст. 69 та 69-2 КК**.

Більш суворе остаточне покарання, ніж передбачено санкцією за окреме кримінальне правопорушення, може виникнути при:

- сукупності кримінальних правопорушень – **ст. 70 КК**;
- сукупності вироків – **ст. 71 КК**.

Окремий виняток стосується штрафу: у передбачених **ч. 2 ст. 53 КК** випадках його розмір може визначатися з урахуванням завданої майнової шкоди або отриманого доходу навіть поза звичайною верхньою межею санкції.

Значення положень Загальної частини КК

Суд не може призначати покарання, орієнтуючись лише на санкцію Особливої частини.

Необхідно враховувати положення Загальної частини щодо:

- системи та видів покарань – ст. 51–52;
- особливостей конкретного виду покарання – ст. 53–64;
- незакінченого кримінального правопорушення і співучасті – ст. 68;
- спеціальних правил пом'якшення – ст. 69–69-2;
- сукупності кримінальних правопорушень і вироків – ст. 70–71;
- особливостей покарання неповнолітніх – ст. 98–103;
- інших спеціальних правил Загальної частини.

Наприклад, навіть якщо санкція передбачає довічне позбавлення волі, необхідно враховувати **обмеження щодо його застосування**, встановлені ст. 64 КК.

Ступінь тяжкості кримінального правопорушення

Необхідно розрізняти:

класифікацію кримінального правопорушення за ст. 12 КК

та

ступінь тяжкості конкретного вчиненого діяння при призначенні покарання за ст. 65 КК.

Стаття 12 поділяє кримінальні правопорушення на:

- кримінальні проступки;
- нетяжкі злочини;
- тяжкі злочини;
- особливо тяжкі злочини.

Це **законодавча класифікація**, що визначається насамперед санкцією.

При призначенні покарання суд додатково оцінює **конкретний ступінь тяжкості вчиненого діяння**, тобто фактичні обставини конкретного правопорушення.

Наприклад, два діяння можуть бути кваліфіковані за однією частиною статті, але відрізнятися:

- способом вчинення;
- характером і розміром заподіяної шкоди;
- ступенем реалізації умислу;
- роллю особи;
- конкретними обставинами вчинення.

Тому: **однакова кваліфікація ≠ обов'язково однакове покарання.**

Врахування особи винного

Індивідуалізація покарання вимагає оцінки не лише діяння, а й **особи, яка його вчинила**.

Залежно від конкретної справи можуть мати значення, зокрема:

- вік;
- стан здоров'я;
- сімейний стан;
- поведінка до та після правопорушення;
- наявність попередніх засуджень;
- ставлення до вчиненого;
- відшкодування заподіяної шкоди;
- інші дані, які характеризують особу і мають значення для досягнення мети покарання.

Однак відомості про особу повинні враховуватися **лише настільки, наскільки вони мають значення для законного та індивідуалізованого призначення покарання**.

Пом'якшуючі та обтяжуючі обставини

При індивідуалізації покарання суд обов'язково враховує обставини, передбачені:

ст. 66 КК → обставини, що пом'якшують;

ст. 67 КК → обставини, що обтяжують.

Їх конкретний перелік і правила застосування розглядаються у питанні 2.

Важливо вже на цьому етапі пам'ятати:

ознака, яка вже вплинула на кваліфікацію кримінального правопорушення, не повинна повторно враховуватися при призначенні покарання як пом'якшуюча або обтяжуюча обставина.

Індивідуалізація покарання

Індивідуалізація означає, що суд визначає покарання **саме цій особі за саме це кримінальне правопорушення**, враховуючи всі юридично значущі обставини.

Вона здійснюється у двох основних напрямах:

індивідуалізація діяння → наскільки тяжким було конкретне правопорушення;

індивідуалізація особи → яке покарання необхідне саме цьому винному.

Кінцевий критерій:

покарання повинно бути необхідним і достатнім.

Тому надмірно суворе покарання так само не відповідає ст. 65, як і покарання, очевидно недостатнє для виправлення та запобігання новим правопорушенням.

Покарання при затвердженні угоди

Окреме правило встановлене ч. 5 ст. 65 КК:

у випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання винуватості суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди.

При цьому погоджене покарання повинно відповідати вимогам закону та умовам, за яких відповідна угода може бути затверджена.

Короткий алгоритм призначення покарання

Суд послідовно встановлює:

правильну кваліфікацію → санкцію відповідної частини статті → допустимі види покарання → правила Загальної частини → ступінь тяжкості конкретного діяння → дані про особу → пом'якшуючі та обтяжуючі обставини → спеціальні правила призначення → необхідний і достатній вид та розмір покарання.

Типові тестові пастки

1. Санкція статті не є єдиним джерелом правил призначення покарання. Обов'язково застосовується також Загальна частина КК.

2. Суд не завжди повинен призначати покарання всередині звичайних меж санкції.
Законом передбачені винятки – ст. 53, 69, 69-2, 70, 71 КК.

3. «Тяжкий злочин» і «високий ступінь тяжкості конкретного діяння» – не тотожні поняття.

4. Альтернативна санкція не означає вільний вибір будь-якого покарання. Більш суворий вид застосовується, якщо менш суворий недостатній.

5. Однакова кваліфікація двох осіб не означає однакового покарання. Діє принцип індивідуалізації.

Узагальнення

Загальні засади призначення покарання закріплені у **ст. 65 КК України**.

Суд:

діє в межах санкції → застосовує Загальну частину → враховує тяжкість діяння + особу винного + пом'якшуючі та обтяжуючі обставини → призначає необхідне й достатнє покарання.

Вихід за звичайні межі санкції можливий **лише на підставі спеціальних норм КК**.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

ст. 65 = санкція + Загальна частина + тяжкість + особа + ст. 66/67;

мета → кара + виправлення + превенція;

альтернативна санкція → спочатку менш суворий вид, суворіший – якщо він необхідний;

нижче санкції → ст. 69 / 69-2;

вище санкції окремого складу → сукупність за ст. 70 / 71;

категорія за ст. 12 ≠ індивідуальний ступінь тяжкості;

результат → необхідне й достатнє індивідуалізоване покарання.

Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання: їх види, значення, межі судового розсуду та заборона подвійного врахування

Значення пом'якшуючих та обтяжуючих обставин

Відповідно до ст. 65 КК при призначенні покарання суд обов'язково враховує **обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання**. Вони впливають на вибір виду покарання та його конкретного строку або розміру в межах індивідуалізації відповідальності.

Основне розмежування:

пом'якшуючі – ст. 66 КК → перелік відкритий;

обтяжуючі – ст. 67 КК → перелік вичерпний.

Обставини, що пом'якшують покарання

Частина 1 ст. 66 КК передбачає:

1. **з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення**;
2. **добровільне відшкодування збитку або усунення заподіяної шкоди**;
3. надання медичної чи іншої допомоги потерпілому безпосередньо після правопорушення;
4. вчинення кримінального правопорушення **неповнолітнім**;

5. вчинення кримінального правопорушення **жінкою у стані вагітності**;
6. вчинення його внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
7. вчинення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
8. вчинення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким або таким, що принижує честь і гідність, поводженням чи його систематичністю з боку потерпілого;
9. перевищення меж **крайньої необхідності**;
10. виконання спеціального завдання щодо попередження чи розкриття діяльності організованої групи або злочинної організації, поєднане з правопорушенням у передбачених КК випадках.

Перелік пом'якшуючих обставин не є вичерпним

Частина 2 ст. 66 встановлює:

«При призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті».

Тому суд може врахувати й інші встановлені у справі обставини, наприклад певні позитивні характеристики поведінки особи після вчинення правопорушення, якщо обґрунтує їх значення для індивідуалізації покарання.

Отже:

ст. 66 → закон установлює мінімальний, а не закритий перелік.

Обставини, що обтяжують покарання

За ч. 1 ст. 67 КК до них належать:

1. повторне вчинення злочину та рецидив злочинів;
2. вчинення кримінального правопорушення **групою осіб за попередньою змовою**;
3. мотив расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або статевої приналежності;
4. вчинення правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку;
5. тяжкі наслідки, завдані злочином;
6. вчинення правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю, безпорадної особи, особи з психічним розладом чи вадами розумового розвитку, щодо малолітньої дитини або **у присутності дитини**;
7. вчинення щодо подружжя, колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває чи перебував у сімейних або близьких відносинах;
8. вчинення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;
9. вчинення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного;
10. використання малолітнього або особи, яка страждає психічним захворюванням чи недоумством;
11. вчинення злочину **з особливою жорстокістю**;

12. використання умов воєнного або надзвичайного стану чи інших надзвичайних подій;
13. вчинення злочину загальнонебезпечним способом;
14. перебування винного у стані алкогольного, наркотичного чи іншого одурманення.

Перелік обтяжуючих обставин є вичерпним

Частина 3 ст. 67 прямо передбачає:

«При призначенні покарання суд не може визнати такими, що його обтяжують, обставини, не зазначені в частині першій цієї статті».

Тому суд:

може доповнювати перелік пом'якшуючих → не може доповнювати перелік обтяжуючих.

Наприклад, негативна характеристика особи може враховуватися як характеристика винного за ст. 65, але **не може самостійно оголошуватися новою обтяжуючою обставиною за ст. 67**.

Не всі обтяжуючі обставини суд зобов'язаний врахувати

За ч. 2 ст. 67 суд залежно від характеру правопорушення може **не визнати певну обставину обтяжуючою**, але повинен мотивувати це у вироку.

Проте таке право **не поширюється** на пункти **2, 6, 6-1, 7, 9, 10 і 12** ч. 1 ст. 67.

Отже, обов'язково враховуються, якщо вони фактично наявні і не є вже ознакою складу:

- група осіб за попередньою змовою;
- спеціально вразливий потерпілий / малолітня дитина / вчинення у присутності дитини;
- сімейні або близькі відносини;
- завідома вагітність потерпілої;
- використання малолітнього або особи з відповідним психічним станом;
- особлива жорстокість;
- загальнонебезпечний спосіб.

Натомість, наприклад, **стан алкогольного сп'яніння** суд у конкретній справі може не визнати обтяжуючим, якщо належно мотивує таке рішення.

Заборона подвійного врахування

Найважливіше правило для кваліфікаційних тестів міститься у ч. 3 ст. 66 та ч. 4 ст. 67 КК.

Якщо пом'якшуюча або обтяжуюча обставина вже передбачена статтею Особливої частини КК як **ознака складу, що вплинула на кваліфікацію**, її не можна вдруге врахувати при призначенні покарання.

Формула:

ознака вже використана для кваліфікації → повторно як ст. 66/67 не враховується.

Наприклад:

- умисне вбивство **з особливою жорстокістю** кваліфіковане за п. 4 ч. 2 ст. 115 → особлива жорстокість не враховується вдруге за п. 10 ч. 1 ст. 67;
- умисне вбивство **жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності**, кваліфіковане за п. 2 ч. 2 ст. 115 → вагітність потерпілої не враховується повторно за ст. 67;
- умисне вбивство у стані сильного душевного хвилювання кваліфіковане за ст. 116 → та сама обставина не враховується вдруге як пом'якшуюча за ст. 66.

Це реалізація принципу:

одна юридично значуща ознака не повинна двічі погіршувати або двічі покращувати становище особи.

Пом'якшуюча обставина і спеціальні правила призначення покарання

Наявність обставини зі ст. 66 сама по собі **не означає автоматичного виходу нижче мінімальної межі санкції**.

Для цього повинні існувати спеціальні умови відповідної норми, зокрема ст. 69, 69-1 або 69-2 КК.

Особливо важливо для тестів:

ст. 66 → врахування при індивідуалізації;

ст. 69 → можливість більш м'якого покарання за спеціальних умов;

ст. 69-1 → обов'язкове спеціальне обмеження максимальної межі за сукупності встановлених законом умов.

Детально ці правила розглядаються у питанні 4.

Короткі кваліфікаційні приклади

Приклад 1. Особа після правопорушення добровільно повністю відшкодувала потерпілому шкоду. → **п. 2 ч. 1 ст. 66 – пом'якшуюча обставина.**

Приклад 2. Злочин учинено двома особами за попередньою змовою, але ця ознака вже передбачена відповідною кваліфікованою частиною статті Особливої частини. → кваліфікація здійснюється за відповідною частиною статті; **додатково за ст. 67 цю саму обставину не враховують.**

Приклад 3. Особа вчинила кримінальне правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. → п. 13 ч. 1 ст. 67 передбачає обтяжуючу обставину, але суд **може мотивовано не визнати її такою**, оскільки п. 13 не входить до переліку обов'язкових у ч. 2 ст. 67.

Типові тестові пастки

1. Перелік ст. 66 відкритий, перелік ст. 67 – закритий.

2. Не кожна обставина зі ст. 67 обов'язково враховується судом. Винятки, які не можна ігнорувати: **п. 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12.**

3. Алкогольне сп'яніння не є безумовно обов'язковою обтяжуючою обставиною.

4. Кваліфікуюча ознака не враховується вдруге при призначенні покарання.

5. Одна пом'якшуюча обставина сама по собі не дає автоматичного права призначити покарання нижче санкції.

Узагальнення

Ст. 66 КК → пом'якшуючі обставини → перелік невичерпний → суд може додати інші.

Ст. 67 КК → обтяжуючі обставини → перелік вичерпний → суд не може створювати нові.

Суд може мотивовано не визнати окрему обставину зі ст. 67 обтяжуючою, **крім п. 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12**.

В обох випадках діє **заборона подвійного врахування** ознаки, яка вже вплинула на кваліфікацію кримінального правопорушення.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

66 → відкритий перелік;

67 → закритий перелік;

67: суд інколи може «не врахувати», але не п. 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12;

ознака складу = уже врахована → вдруге 66/67 не застосовуємо;

пом'якшуюча обставина ≠ автоматично покарання нижче санкції.

Призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті

Незакінчене кримінальне правопорушення

За ст. 13 КК незакінченими формами є:

- **готування до кримінального правопорушення**;
- **замах на кримінальне правопорушення**.

Кримінальна відповідальність настає:

готування → ст. 14 + відповідна стаття Особливої частини;

замах → ст. 15 + відповідна стаття Особливої частини.

Водночас готування до кримінального проступку або до злочину, за який передбачено позбавлення волі **до двох років або більш м'яке покарання**, кримінальної відповідальності не тягне.

Загальні критерії призначення покарання

За ч. 1 ст. 68 КК при призначенні покарання за незакінчене кримінальне правопорушення суд застосовує загальні правила ст. 65–67 КК і додатково враховує:

- **ступінь тяжкості фактично вчиненого діяння**;
- **ступінь здійснення кримінально протиправного наміру**;
- **причини, через які правопорушення не було доведено до кінця**.

Тому закінчений і незакінчений склад не повинні автоматично тягти однакове покарання.

Покарання за готування

За ч. 2 ст. 68 КК:

строк або розмір покарання за готування не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією.

Формула:

готування → максимум 1/2 максимального покарання.

Наприклад, санкція передбачає позбавлення волі **від 5 до 10 років**:

за готування → не більше 5 років.

Це спеціальне імперативне правило ст. 68.

Якщо половина максимуму нижча за мінімум санкції

Можлива ситуація:

санкція → 10–15 років;

1/2 від 15 → 7 років 6 місяців.

Отриманий максимум нижчий за мінімальні 10 років, передбачені санкцією.

У такому разі суд застосовує саме **7 років 6 місяців як граничний строк**. Для цього не потрібно додатково застосовувати ст. 69 КК, оскільки зниження зумовлене безпосередньо імперативною ч. 2 ст. 68. Такий підхід підтверджений практикою ККС ВС.

Це важлива тестова ситуація:

ст. 68 сама може привести до покарання нижче мінімуму санкції.

Покарання за замах

За ч. 3 ст. 68 КК:

строк або розмір покарання за замах не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання.

Формула:

замах → максимум 2/3 максимального покарання.

Наприклад:

санкція → 6–12 років позбавлення волі;

замах → максимум 8 років.

Правило однаково діє щодо:

- **закінченого замаху** – особа зробила все, що вважала необхідним;
- **незакінченого замаху** – особа не встигла виконати всіх запланованих дій з незалежних від неї причин.

Але ступінь реалізації наміру може враховуватися судом при визначенні конкретного покарання в межах допустимого максимуму.

Готування і замах: співвідношення

Основна схема:

готування → створення умов для вчинення правопорушення → 1/2;

замах → безпосереднє виконання складу → 2/3;

закінчене правопорушення → загальні межі санкції.

Тому замах у законодавчій моделі розглядається як **ближчий до закінченого правопорушення**, ніж готування.

Довічне позбавлення волі

Загальне правило ч. 4 ст. 68:

за готування та замах довічне позбавлення волі не застосовується.

Проте чинна редакція встановлює винятки для окремих злочинів:

- проти основ національної безпеки України – **ст. 110, 111, 111-1, 112, 113**;
- проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – **ст. 437–439, ч. 1 ст. 442, ст. 442-1, 443 КК**.

Отже:

незакінчений злочин → довічне загалом заборонене;

спеціально перелічені злочини → довічне може застосовуватися.

Як рахувати 1/2 або 2/3, якщо санкція містить довічне позбавлення волі

Якщо санкція альтернативно передбачає:

позбавлення волі на певний строк або довічне позбавлення волі,

найбільш суворим видом є саме **довічне позбавлення волі**, яке не має строкового виміру.

Тому неможливо математично визначити:

1/2 чи 2/3 довічного позбавлення волі.

ККС ВС роз'яснив: у такій ситуації правила ч. 2 або ч. 3 ст. 68 щодо дробового обмеження **не застосовуються до альтернативного строкового позбавлення волі**. Застосовується спеціальне правило ч. 4 ст. 68 про допустимість або недопустимість довічного покарання. Строкове позбавлення волі при цьому може бути призначене аж до максимального строку, встановленого санкцією.

Це одна з важливих тестових пасток.

Добровільна відмова

Незакінчене правопорушення необхідно відмежовувати від **добровільної відмови**.

За ст. 17 КК добровільна відмова має місце, коли особа:

остаточно + добровільно припинила готування або замах + усвідомлювала можливість довести правопорушення до кінця.

У такому разі особа не відповідає за готування або замах і підлягає відповідальності лише тоді, коли фактично вчинене вже містить **інший самостійний склад кримінального правопорушення**.

Отже:

не довів до кінця через зовнішні причини → незакінчене правопорушення;

міг довести, але добровільно остаточно відмовився → ст. 17.

Призначення покарання співучасникам

За ч. 5 ст. 68 КК суд, крім загальних засад ст. 65–67, враховує:

характер участі + ступінь участі кожного співучасника.

Характер участі визначається функцією особи:

- виконавець;
- організатор;
- підбурювач;
- пособник.

Ступінь участі характеризує фактичний внесок конкретної особи у вчинення правопорушення:

- інтенсивність дій;
- значення її внеску для досягнення результату;
- активність;
- вплив на підготовку та реалізацію спільного умислу.

Тому:

однакова кваліфікація співучасників ≠ обов'язково однакове покарання.

Роль співучасника не встановлює автоматичну «ієрархію» покарань

Закон не містить правила:

організатор завжди карається суворіше за виконавця → виконавець суворіше за пособника.

Суд оцінює **реальний характер і ступінь участі конкретної особи**.

Наприклад, пособник може відіграти винятково значну роль у реалізації злочинного плану, тоді як фактичний внесок окремого співвиконавця може бути меншим.

Отже, вид співучасника має значення, але **не замінює індивідуальної оцінки його внеску**.

Особисті ознаки та межі умислу співучасників

За ст. 29 КК ознаки, які характеризують особу окремого співучасника, ставляться у вину **лише йому**.

Інші кваліфікуючі обставини можуть ставитися у вину співучаснику лише тоді, коли він **усвідомлював їх наявність**. Співучасники також не відповідають за діяння виконавця, яке не охоплювалося їхнім умислом.

Наприклад:

виконавець виходить за межі спільного умислу → ексцес виконавця → інші співучасники за цей ексцес не відповідають.

Це впливає спочатку на кваліфікацію, а вже потім – на межі покарання.

Незакінчене правопорушення у співучасті

Якщо виконавець учинив незакінчене кримінальне правопорушення, інші співучасники також відповідають **за співучасть у незакінченому кримінальному правопорушенні**.

Тоді при призначенні покарання необхідно поєднати:

правила про незакінченість + правила про індивідуальну роль співучасника.

Типові тестові пастки

1. Готування карається не завжди. Готування до проступку або злочину з максимальним позбавленням волі до 2 років чи більш м'яким покаранням не тягне кримінальної відповідальності.

2. Готування → 1/2, замах → 2/3 максимального покарання.

3. Якщо отримана за ст. 68 межа нижча за мінімум санкції, застосовується саме межа ст. 68, а не мінімум санкції.

4. Якщо найбільш суворе покарання – довічне, 1/2 або 2/3 від альтернативного строкового позбавлення волі не обчислюються.

5. Довічне за незакінчений злочин загалом не застосовується, але ч. 4 ст. 68 містить спеціальні винятки.

6. Добровільна відмова ≠ незакінчене правопорушення через незалежні від особи причини.

7. Співучасникам не призначається однакове покарання автоматично – враховуються характер і ступінь участі кожного.

Узагальнення

За незакінчене кримінальне правопорушення суд застосовує загальні засади призначення покарання та додатково враховує:

ступінь реалізації наміру + фактично вчинене + причини незавершення.

Основні межі:

готування → ≤ 1/2 максимуму;

замах → ≤ 2/3 максимуму.

При співучасті:

кваліфікація кожного → його роль і межі умислу;

покарання кожного → характер + ступінь його участі.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

готування → ст. 14 → 1/2;

замах → ст. 15 → 2/3;

добровільна відмова → ст. 17 → немає відповідальності за незакінчений склад;

довічне → за загальним правилом не застосовується, але є винятки ч. 4 ст. 68;

співучасть → характер ролі + ступінь фактичного внеску;

однакова кваліфікація ≠ однакове покарання.

Призначення більш м'якого покарання та спеціальні правила пом'якшення покарання: ст. 69, 69-1, 69-2 КК

Загальна характеристика

КК України передбачає три різні спеціальні механізми пом'якшення покарання:

ст. 69 → суд може вийти нижче мінімуму санкції або перейти до іншого, більш м'якого виду покарання;

ст. 69-1 → за сукупності визначених умов покарання не може перевищувати 2/3 максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання;

ст. 69-2 → дозволяє погодити в угоді про визнання винуватості покарання нижче мінімуму санкції у корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушеннях.

Ці норми мають **різні підстави і різні правові наслідки**.

Стаття 69 КК: умови застосування

Для застосування ч. 1 ст. 69 необхідна сукупність умов:

- наявність **кількох обставин, що пом'якшують покарання**;
- ці обставини повинні **істотно знижувати ступінь тяжкості** конкретного кримінального правопорушення;
- суд враховує **особу винного**;
- рішення про застосування ст. 69 має бути **вмотивованим**.

Самої наявності двох пом'якшуючих обставин недостатньо: суд повинен пояснити, **чому саме вони істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого**. Такий підхід послідовно застосовує Верховний Суд.

Варіанти пом'якшення за ст. 69

Суд може:

1. Призначити основне покарання нижче найнижчої межі санкції.

Наприклад:

санкція → 5–8 років позбавлення волі;

за наявності підстав ст. 69 суд може призначити **менше 5 років**.

При цьому покарання не може бути нижчим за мінімальну межу, встановлену для відповідного виду покарання **Загальною частиною КК**.

2. Перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, навіть якщо він взагалі не передбачений санкцією відповідної статті.

Отже:

нижче мінімуму того самого виду

або

інший, більш м'який вид покарання.

Особливе правило щодо великих штрафів

Якщо санкція передбачає основне покарання у виді штрафу **понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**, за ст. 69 його можна зменшити:

не більше ніж на одну чверть нижче мінімальної межі санкції.

Тобто тут суд не має звичайної свободи зниження нижче мінімуму.

Відмова від обов'язкового додаткового покарання

За ч. 2 ст. 69 суд за тих самих умов може **не призначити додаткове покарання**, яке санкція передбачає як обов'язкове.

Виняток – кримінальне правопорушення, за яке основним покаранням передбачено штраф **понад 3000 НМДГ**: у такому випадку відмова від обов'язкового додаткового покарання за ч. 2 ст. 69 не допускається.

Коли ст. 69 застосовувати не можна

Чинна редакція ст. 69 виключає її застосування, зокрема:

- до **корупційних кримінальних правопорушень**;
- до кримінальних правопорушень, **пов'язаних з корупцією**;
- до правопорушень за ст. **403, 405, 407, 408, 429, 437–439, 442, 442-1 КК**, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці;
- до **катування, вчиненого представником держави**, у тому числі іноземної.

Отже, для корупційних правопорушень загальна ст. 69 **не використовується**; спеціальний механізм за певних умов передбачає ст. 69-2.

Стаття 69-1: обов'язкове обмеження верхньої межі

Стаття 69-1 застосовується за одночасної наявності таких умов:

- наявна хоча б одна з обставин, передбачених **п. 1 ч. 1 ст. 66** – з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю;
- наявна обставина з **п. 2 ч. 1 ст. 66** – добровільне відшкодування збитку або усунення шкоди;
- **відсутні обставини, що обтяжують покарання**;
- обвинувачений **визнав свою вину**.

Усі ці умови повинні існувати **одночасно**.

Правовий наслідок ст. 69-1

У такому випадку строк або розмір покарання:

не може перевищувати 2/3 максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією.

Наприклад:

санкція → 5–9 років позбавлення волі;

2/3 від 9 = 6 років;

отже, суд не може призначити більше **6 років**.

На відміну від ст. 69, це не факультативне право суду:

умови виконані → межа 2/3 є обов'язковою.

Стаття 69-1 сама по собі не надає права перейти до іншого, більш м'якого виду покарання, не передбаченого санкцією.

Ст. 69 і ст. 69-1: ключова різниця

Ст. 69	**Ст. 69-1**
Суд **може** застосувати	Суд **зобов'язаний** дотриматися межі
Кілька пом'якшуючих обставин, що істотно знижують тяжкість	Чітко визначені умови
Можна нижче мінімуму санкції	Максимум обмежується 2/3
Можна перейти до іншого м'якшого виду	Іншого виду автоматично не дозволяє
Потрібне спеціальне мотивування винятковості	Спеціальна формула встановлена законом

Стаття 69-2: спеціальний механізм для корупційних правопорушень

Стаття 69-2 застосовується виключно у кримінальних провадженнях щодо:

- **корупційних кримінальних правопорушень**;
- кримінальних правопорушень, **пов'язаних з корупцією**;

і лише при укладенні **угоди про визнання винуватості** за умов п. 2 або 2-1 ч. 4 ст. 469 КПК України.

Це спеціальний виняток із заборони застосовувати до таких правопорушень ст. 69.

Перша модель застосування ст. 69-2

За п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК необхідно, щоб підозрюваний або обвинувачений:

- **викрив іншу особу** у вчиненні корупційного або пов'язаного з корупцією кримінального правопорушення;
- надана інформація була **підтверджена доказами**;
- повністю або частково, з урахуванням характеру та ступеня його участі, **відшкодував завданий збиток або шкоду**, якщо вони були завдані.

Друга модель застосування ст. 69-2

За п. 2-1 ч. 4 ст. 469 КПК угода можлива щодо:

- корупційного кримінального проступку;
- нетяжкого або тяжкого корупційного злочину;
- кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією,

якщо:

немає ознак співучасті + це підтверджується матеріалами провадження + завдані збитки або шкода повністю відшкодовані.

Отже, у цій моделі **викриття іншої особи не вимагається**, оскільки йдеться про правопорушення без співучасті.

Результат застосування ст. 69-2

Сторони можуть погодити, а суд призначити:

основне покарання нижче найнижчої межі санкції, але

не нижче мінімальної межі відповідного виду покарання, встановленої КК.

На відміну від ст. 69, ст. 69-2 прямо передбачає саме:

зниження нижче мінімуму санкції, а не перехід до іншого виду основного покарання.

Заборона випробування при застосуванні ст. 69-2

Якщо покарання призначене за ст. 69-2:

звільнення від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 КК не допускається.

Це одна з найважливіших тестових ознак нового механізму.

Короткі приклади

Приклад 1. Санкція – 5–8 років; встановлено кілька істотних пом'якшуючих обставин. → суд за ст. 69 **може** призначити, наприклад, 4 роки, якщо немає законодавчої заборони.

Приклад 2. Санкція – 5–9 років; є умови п. 1 і 2 ст. 66, немає обтяжуючих, вина визнана. → ст. 69-1: **максимум 6 років**.

Приклад 3. Особа в корупційному провадженні уклала угоду за умов п. 2 ч. 4 ст. 469 КПК. → ст. 69 застосувати не можна, але **можлива ст. 69-2**.

Типові тестові пастки

1. Ст. 69 – не автоматична пільга. Кілька пом'якшуючих обставин повинні **істотно знижувати ступінь тяжкості**.

2. Ст. 69-1 – не право, а обов'язкова межа. Усі встановлені законом умови виконані **→ не більше 2/3 максимуму**.

3. Для ст. 69-1 потрібні одночасно умови п. 1 і п. 2 ч. 1 ст. 66 + відсутність обтяжуючих + визнання вини.

4. Корупційне правопорушення → ст. 69 не застосовується.

5. Ст. 69-2 → лише угода про визнання винуватості та умови ст. 469 КПК.

6. Ст. 69-2 → покарання нижче мінімуму санкції, але не нижче загального мінімуму цього виду покарання.

7. Ст. 69-2 + ст. 75 → несумісні.

Узагальнення

Ст. 69 → кілька пом'якшуючих + істотне зниження тяжкості + особа винного → суд може нижче мінімуму або перейти до іншого м'якшого виду.

Ст. 69-1 → п. 1 + п. 2 ст. 66 + немає обтяжуючих + визнання вини → максимум 2/3.

Ст. 69-2 → корупційне / пов'язане з корупцією правопорушення + угода про визнання винуватості + умови ст. 469 КПК → можна нижче мінімуму санкції.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

69 → «може нижче мінімуму / інший м'якший вид»;

69-1 → «обов'язково не більше 2/3»;

69-2 → «корупція + plea agreement → нижче мінімуму»;

69 → не для корупційних правопорушень;

69-2 → не поєднується з випробуванням за ст. 75;

усі три норми ≠ один механізм: підстави й наслідки різні.

Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень: поглинення, повне і часткове складання, межі остаточного покарання

Поняття сукупності кримінальних правопорушень

За ст. 33 КК **сукупність кримінальних правопорушень** має місце, коли особа вчинила два або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, **за жодне з яких її ще не було засуджено**. Кожне правопорушення при цьому кваліфікується окремо.

Традиційно розрізняють:

- **реальну сукупність** – правопорушення вчинені різними діяннями;
- **ідеальну сукупність** – одне діяння одночасно містить ознаки двох або більше складів.

В обох випадках покарання призначається за правилами **ст. 70 КК**.

Два етапи призначення покарання

Стаття 70 встановлює обов'язкову послідовність.

Спочатку суд:

призначає основне і, за потреби, додаткове покарання окремо за кожне кримінальне правопорушення.

Після цього визначає:

остаточне покарання за сукупністю.

Одразу визначити одне спільне покарання без попереднього призначення покарання за кожний склад **не можна**.

Способи визначення остаточного покарання

Частина 1 ст. 70 передбачає три способи:

1. **поглинення менш суворого покарання більш суворим**;
2. **повне складання покарань**;
3. **часткове складання покарань**.

Вибір між ними здійснює суд з урахуванням загальних засад призначення покарання.

Поглинення

При поглиненні менш суворе покарання не додається до більш суворого.

Наприклад:

3 роки позбавлення волі + 5 років позбавлення волі → остаточно 5 років.

Формула:

поглинення → остаточне покарання = найбільш суворе з призначених.

Поглинення є також обов'язковим, якщо хоча б за одне кримінальне правопорушення призначено **довічне позбавлення волі**: воно поглинає всі менш суворі покарання.

Повне складання

При повному складанні покарання підсумовуються повністю, але лише в межах, установлених ст. 70.

Наприклад:

2 роки + 3 роки → 5 років, якщо такий результат не перевищує допустиму верхню межу.

Формула:

повне складання → додаємо покарання повністю.

Часткове складання

При частковому складанні до більш суворого покарання приєднується **лише частина менш суворого**.

Наприклад:

5 років + 3 роки → остаточно 6 або 7 років, а не обов'язково 8 років.

Отже:

часткове складання → більш суворе + частина менш суворого.

Цей спосіб дозволяє індивідуалізувати остаточне покарання, коли поглинення було б надто м'яким, а повне складання – надмірним.

Загальна межа остаточного покарання

За загальним правилом ч. 2 ст. 70 при складанні остаточне покарання визначається:

у межах санкції тієї статті або частини статті Особливої частини КК, яка передбачає більш суворе покарання.

Наприклад:

- за перше правопорушення призначено 3 роки;
- за друге – 5 років;
- більш сувора санкція дозволяє максимум 7 років.

При складанні остаточне покарання за загальним правилом **не може перевищити 7 років**.

Тому просте математичне додавання строків не завжди допустиме.

Спеціальна межа при тяжкому або особливо тяжкому умисному злочині

Якщо хоча б одне з правопорушень є **умисним тяжким або особливо тяжким злочином**, суд може вийти за максимальну межу санкції більш суворої статті.

У такому разі остаточне покарання може визначатися:

у межах максимального строку, встановленого для відповідного виду покарання Загальною частиною КК.

Для позбавлення волі на певний строк це дозволяє за відповідних умов визначити остаточне покарання в межах загального максимуму цього виду покарання.

Важливо:

це право суду – «може», а не обов'язок автоматично виходити за межі санкції.

Довічне позбавлення волі

Якщо хоча б за одне кримінальне правопорушення призначено:

довічне позбавлення волі,

остаточне покарання визначається тільки шляхом:

поглинення всіх менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Повне чи часткове складання з довічним позбавленням волі математично не здійснюється.

Різні види покарань

Якщо за окремі кримінальні правопорушення призначені різні види основних покарань, при їх складанні застосовуються правила **ст. 72 КК**.

Наприклад, закон установлює співвідношення між:

- позбавленням волі;
- арештом;
- триманням у дисциплінарному батальйоні;
- пробаційним наглядом;
- обмеженням волі;
- виправними роботами;
- службовими обмеженнями;
- громадськими роботами.

Водночас основні покарання у виді:

штрафу та **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю** при їх поєднанні з іншими видами основних покарань **складанню не підлягають і виконуються самостійно**.

Додаткові покарання

За ч. 3 ст. 70 до основного покарання, остаточно визначеного за сукупністю, можуть бути приєднані **додаткові покарання**, призначені за окремі кримінальні правопорушення.

Важлива послідовність:

спочатку додаткове покарання призначається за конкретний склад → потім воно приєднується до остаточного покарання за сукупністю.

Правопорушення виявлено після постановлення вироку

Особливе правило містить ч. 4 ст. 70.

Якщо після постановлення вироку встановлено, що особа винна ще в іншому кримінальному правопорушенні, яке вона вчинила **до постановлення попереднього вироку**, покарання все одно визначається за правилами **сукупності кримінальних правопорушень**, а не сукупності вироків.

При цьому покарання, вже повністю або частково відбуте за попереднім вироком:

зараховується в остаточне покарання за правилами ст. 72 КК.

Отже, вирішальним є **час вчинення правопорушення**, а не час його виявлення.

Ключове відмежування від сукупності вироків

Нове правопорушення вчинене ДО постановлення попереднього вироку → ст. 70.

Нове правопорушення вчинене ПІСЛЯ постановлення попереднього вироку, але до повного відбуття покарання → ст. 71.

Це одна з найтиповіших тестових пасток ЄДКІ.

Короткий приклад

Особа:

- у січні вчинила крадіжку;
- у березні – шахрайство;
- у квітні засуджена за крадіжку;
- у травні встановлено її причетність до березневого шахрайства.

Шахрайство вчинено **до квітневого вироку**.

Отже:

ст. 70 ч. 4 → сукупність кримінальних правопорушень, а вже відбуте за першим вироком покарання зараховується.

Якби шахрайство було вчинене **після квітневого вироку**, застосовувалася б **ст. 71 КК**.

Типові тестові пастки

1. Спочатку покарання призначається за кожне правопорушення окремо, і лише потім – остаточне.

2. Ст. 70 дозволяє три способи: поглинення, повне складання, часткове складання.

3. Повне складання не означає необмежене арифметичне додавання. Потрібно враховувати межі ч. 2 ст. 70.

4. Умисний тяжкий або особливо тяжкий злочин дозволяє суду вийти за максимальну межу санкції до загального максимуму відповідного виду покарання.

5. Довічне позбавлення волі → тільки поглинення менш суворих покарань.

6. Виявлення нового правопорушення після вироку ще не означає ст. 71. Вирішальне питання: **коли його було вчинено?**

7. Вчинено до попереднього вироку → ч. 4 ст. 70; вчинено після вироку → ст. 71.

Узагальнення

Призначення покарання за сукупністю відбувається у два етапи:

покарання за кожне правопорушення окремо → остаточне покарання за сукупністю.

Способи:

поглинення → більш суворе поглинає менш суворе;

повне складання → додаються повністю;

часткове складання → додається частина менш суворого.

Загальна межа:

санкція більш суворої статті.

Якщо є хоча б один **умисний тяжкий або особливо тяжкий злочин**:

можлива межа Загальної частини для відповідного виду покарання.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

ст. 70 = кожне окремо → потім сукупність;

3 способи → поглинення / повне складання / часткове складання;

загальна межа → більш сувора санкція;

умисний тяжкий / особливо тяжкий → можливий загальний максимум виду покарання;

довічне → поглинає все менш суворе;

правопорушення до вироку, але виявили після → все одно ст. 70;

правопорушення після вироку → ст. 71.

Призначення покарання за сукупністю вироків та правила складання покарань: відмежування сукупності вироків від сукупності кримінальних правопорушень

Поняття сукупності вироків

За ч. 1 ст. 71 КК сукупність вироків має місце, якщо особа:

після постановлення попереднього вироку + до повного відбуття призначеного ним покарання → вчиняє нове кримінальне правопорушення.

У такому випадку суд:

призначає покарання за нове кримінальне правопорушення → повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Отже, на відміну від ст. 70, для ст. 71 визначальною є **наявність попереднього вироку до моменту вчинення нового правопорушення**.

Порядок призначення покарання

Алгоритм за ст. 71:

1. визначити покарання за нове кримінальне правопорушення;

2. встановити невідбуту частину покарання за попереднім вироком;

3. повністю або частково приєднати її до нового покарання;

4. визначити остаточне покарання у межах, установлених ст. 71 КК.

На відміну від сукупності кримінальних правопорушень, основним способом тут є саме:

повне або часткове приєднання невідбутої частини попереднього покарання.

Остаточне покарання повинно бути суворішим

За ч. 4 ст. 71 остаточне покарання за сукупністю вироків, крім спеціального випадку поглинення покаранням у максимальному розмірі, повинно бути більшим:

- ніж покарання, призначене за нове кримінальне правопорушення;
- ніж невідбута частина покарання за попереднім вироком.

Наприклад:

нове покарання → 4 роки;

невідбута частина → 2 роки;

остаточне покарання повинно бути:

більше 4 років, але в межах, установлених законом.

Отже, звичайне поглинення меншого строку більшим для сукупності вироків **не є загальним правилом**.

Межі остаточного покарання

При складанні покарань за сукупністю вироків остаточний строк не може перевищувати **максимального строку, встановленого для відповідного виду покарання Загальною частиною КК**.

Для позбавлення волі діють спеціальні межі:

загальне правило → не більше 15 років;

якщо хоча б одне кримінальне правопорушення є особливо тяжким злочином → можливо понад 15 років, але не більше 25 років.

Це одна з важливих відмінностей від ст. 70.

Довічне позбавлення волі

Якщо при сукупності вироків поєднується:

довічне позбавлення волі + будь-яке менш суворе покарання,

остаточне покарання визначається шляхом:

поглинення менш суворого покарання довічним позбавленням волі.

Тут складання строків не проводиться.

Додаткові покарання

За ч. 3 ст. 71:

додаткове покарання, призначене хоча б за одним із вироків, або його невідбута частина приєднується до остаточного основного покарання.

Тому при сукупності вироків необхідно окремо перевіряти:

основне покарання + невідбуте додаткове покарання.

Кілька нових правопорушень після попереднього вироку

Якщо після постановлення попереднього вироку, але до повного відбуття покарання особа вчинила **два або більше нових кримінальних правопорушень**, застосовується комбінований алгоритм:

спочатку ст. 70 → визначити покарання за сукупністю нових кримінальних правопорушень;

потім ст. 71 → до цього покарання повністю або частково приєднати невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Отже:

кілька нових складів + старий невідбутий вирок → спочатку 70, потім 71.

Стаття 70 чи стаття 71: головне відмежування

Визначальним є **час вчинення нового кримінального правопорушення щодо моменту постановлення попереднього вироку**.

Ситуація	Правило
Правопорушення вчинене **до** попереднього вироку, але виявлене після нього	**ч. 4 ст. 70**
Правопорушення вчинене **після** попереднього вироку, але до повного відбуття покарання	**ст. 71**

Наприклад:

особа вчинила крадіжку у січні → у березні засуджена за інше правопорушення → у травні встановили січневу крадіжку.

Крадіжка була до вироку → ст. 70.

Якщо ж крадіжка вчинена у квітні:

після вироку → ст. 71.

Тому:

важлива не дата виявлення, а дата вчинення.

Вчинення нового правопорушення під час іспитового строку

Якщо особа, звільнена від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку вчиняє нове кримінальне правопорушення, суд призначає покарання за правилами:

ст. 71 + ст. 72 КК.

Отже:

новий злочин під час випробування → не просто скасування випробування, а правила сукупності вироків.

Правила складання різних видів покарань

Якщо покарання мають різний вид, застосовується **ст. 72 КК**: менш суворий вид переводиться у більш суворий за встановленим законом співвідношенням.

Основні співвідношення:

1 день позбавлення волі =

- 1 день арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні;
- 2 дні пробаційного нагляду;
- 2 дні обмеження волі;
- 3 дні службового обмеження для військовослужбовців;
- 3 дні виправних робіт;
- 8 годин громадських робіт.

Також:

1 день арешту / дисциплінарного батальйону = 2 дні обмеження волі = 2 дні пробаційного нагляду;

1 день обмеження волі = 3 дні виправних робіт або службового обмеження = 1 день пробаційного нагляду.

Для ЄДКІ насамперед варто запам'ятати базову шкалу від **позбавлення волі**.

Покарання, які не складаються з іншими видами

Основні покарання у виді:

- **штрафу**;
- **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю**

при їх поєднанні з іншими основними покараннями **не переводяться і не складаються з ними, а виконуються самостійно**.

Наприклад:

позбавлення волі + штраф як основне покарання → штраф не переводимо у дні позбавлення волі.

Виправні роботи і службові обмеження

Якщо складаються покарання у виді:

- виправних робіт;
- службових обмежень для військовослужбовців,

складаються **лише строки**.

Розміри відрахувань із заробітку:

не складаються → за кожним вироком визначаються самостійно.

Короткі приклади

Приклад 1. Особу засуджено до 5 років позбавлення волі. Після відбуття 2 років вона вчинила новий злочин, за який призначено 4 роки.

Невідбута частина → **3 роки**.

Суд до 4 років повністю або частково приєднує ці 3 роки.

→ ст. 71 КК.

Приклад 2. Після вироку особа вчинила два нових злочини.

→ спочатку покарання за них визначається за **ст. 70**;

→ потім приєднується невідбута частина старого покарання за **ст. 71**.

Типові тестові пастки

1. Ст. 70 чи 71 визначається за часом вчинення нового правопорушення, а не за часом його виявлення.

2. До вироку → ст. 70; після вироку → ст. 71.

3. За ст. 71 приєднується не все попереднє покарання, а його невідбута частина.

4. Невідбута частина приєднується повністю або частково.

5. Остаточне покарання за загальним правилом повинно бути суворішим і за нове покарання, і за невідбуту частину попереднього.

6. Позбавлення волі → загалом максимум 15 років; хоча б один особливо тяжкий злочин → до 25 років.

7. Кілька нових правопорушень після вироку → спочатку ст. 70, потім ст. 71.

8. Штраф і позбавлення права обіймати посади як основні покарання з іншими видами не складаються – виконуються самостійно.

Узагальнення

Сукупність вироків виникає, якщо:

вирок уже постановлено → покарання ще повністю не відбуте → особа вчиняє нове кримінальне правопорушення.

Правило ст. 71:

нове покарання + повністю або частково невідбута частина попереднього = остаточне покарання.

Межі позбавлення волі:

до 15 років → загальне правило;

до 25 років → якщо хоча б один злочин особливо тяжкий;

довічне → поглинає менш суворі покарання.

Різні види покарань переводяться за співвідношеннями **ст. 72 КК**.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

до вироку → 70;

після вироку → 71;

71 = нове покарання + невідбута частина старого;

кілька нових злочинів → 70 → потім 71;

позбавлення волі → 15 років; особливо тяжкий → до 25;

довічне → поглинає;

різні види → переводимо за ст. 72;

штраф / позбавлення права як основні → виконуються самостійно.

Призначення покарання за сукупністю вироків та правила складання покарань: відмежування сукупності вироків від сукупності кримінальних правопорушень

Поняття сукупності вироків

За ч. 1 ст. 71 КК сукупність вироків має місце, якщо особа:

після постановлення попереднього вироку + до повного відбуття призначеного ним покарання → вчиняє нове кримінальне правопорушення.

У такому випадку суд:

призначає покарання за нове кримінальне правопорушення → повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Отже, на відміну від ст. 70, для ст. 71 визначальною є **наявність попереднього вироку до моменту вчинення нового правопорушення**.

Порядок призначення покарання

Алгоритм за ст. 71:

1. визначити покарання за нове кримінальне правопорушення;

2. встановити невідбуту частину покарання за попереднім вироком;

3. повністю або частково приєднати її до нового покарання;

4. визначити остаточне покарання у межах, установлених ст. 71 КК.

На відміну від сукупності кримінальних правопорушень, основним способом тут є саме:

повне або часткове приєднання невідбутої частини попереднього покарання.

Остаточне покарання повинно бути суворішим

За ч. 4 ст. 71 остаточне покарання за сукупністю вироків, крім спеціального випадку поглинення покаранням у максимальному розмірі, повинно бути більшим:

- ніж покарання, призначене за нове кримінальне правопорушення;
- ніж невідбута частина покарання за попереднім вироком.

Наприклад:

нове покарання → 4 роки;

невідбута частина → 2 роки;

остаточне покарання повинно бути:

більше 4 років, але в межах, установлених законом.

Отже, звичайне поглинення меншого строку більшим для сукупності вироків **не є загальним правилом**.

Межі остаточного покарання

При складанні покарань за сукупністю вироків остаточний строк не може перевищувати **максимального строку, встановленого для відповідного виду покарання Загальною частиною КК**.

Для позбавлення волі діють спеціальні межі:

загальне правило → не більше 15 років;

якщо хоча б одне кримінальне правопорушення є особливо тяжким злочином → можливо понад 15 років, але не більше 25 років.

Це одна з важливих відмінностей від ст. 70.

Довічне позбавлення волі

Якщо при сукупності вироків поєднується:

довічне позбавлення волі + будь-яке менш суворе покарання,

остаточне покарання визначається шляхом:

поглинення менш суворого покарання довічним позбавленням волі.

Тут складання строків не проводиться.

Додаткові покарання

За ч. 3 ст. 71:

додаткове покарання, призначене хоча б за одним із вироків, або його невідбута частина приєднується до остаточного основного покарання.

Тому при сукупності вироків необхідно окремо перевіряти:

основне покарання + невідбуте додаткове покарання.

Кілька нових правопорушень після попереднього вироку

Якщо після постановлення попереднього вироку, але до повного відбуття покарання особа вчинила **два або більше нових кримінальних правопорушень**, застосовується комбінований алгоритм:

спочатку ст. 70 → визначити покарання за сукупністю нових кримінальних правопорушень;

потім ст. 71 → до цього покарання повністю або частково приєднати невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Отже: **кілька нових складів + старий невідбутий вирок → спочатку 70, потім 71.**

Стаття 70 чи стаття 71: головне відмежування

Визначальним є **час вчинення нового кримінального правопорушення щодо моменту постановлення попереднього вироку**.

Ситуація	**Правило**
Правопорушення вчинене **до** попереднього вироку, але виявлене після нього	**ч. 4 ст. 70**
Правопорушення вчинене **після** попереднього вироку, але до повного відбуття покарання	**ст. 71**

Наприклад:

особа вчинила крадіжку у січні → у березні засуджена за інше правопорушення → у травні встановили січневу крадіжку.

Крадіжка була до вироку → ст. 70.

Якщо ж крадіжка вчинена у квітні:

після вироку → ст. 71.

Тому:

важлива не дата виявлення, а дата вчинення.

Вчинення нового правопорушення під час іспитового строку

Якщо особа, звільнена від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку вчиняє нове кримінальне правопорушення, суд призначає покарання за правилами:

ст. 71 + ст. 72 КК.

Отже: **новий злочин під час випробування → не просто скасування випробування, а правила сукупності вироків.**

Правила складання різних видів покарань

Якщо покарання мають різний вид, застосовується **ст. 72 КК**: менш суворий вид переводиться у більш суворий за встановленим законом співвідношенням.

Основні співвідношення:

1 день позбавлення волі =

- 1 день арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні;
- 2 дні пробаційного нагляду;
- 2 дні обмеження волі;
- 3 дні службового обмеження для військовослужбовців;

- 3 дні виправних робіт;
- 8 годин громадських робіт.

Також:

1 день арешту / дисциплінарного батальйону = 2 дні обмеження волі = 2 дні пробаційного нагляду;

1 день обмеження волі = 3 дні виправних робіт або службового обмеження = 1 день пробаційного нагляду.

Для ЄДКІ насамперед варто запам'ятати базову шкалу від **позбавлення волі**.

Покарання, які не складаються з іншими видами

Основні покарання у виді:

- **штрафу**;
- **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю**

при їх поєднанні з іншими основними покараннями **не переводяться і не складаються з ними, а виконуються самостійно**.

Наприклад:

позбавлення волі + штраф як основне покарання → штраф не переводимо у дні позбавлення волі.

Виправні роботи і службові обмеження

Якщо складаються покарання у виді:

- виправних робіт;
- службових обмежень для військовослужбовців,

складаються **лише строки**.

Розміри відрахувань із заробітку:

не складаються → за кожним вироком визначаються самостійно.

Короткі приклади

Приклад 1. Особу засуджено до 5 років позбавлення волі. Після відбуття 2 років вона вчинила новий злочин, за який призначено 4 роки.

Невідбута частина → **3 роки**.

Суд до 4 років повністю або частково приєднує ці 3 роки.

→ ст. 71 КК.

Приклад 2. Після вироку особа вчинила два нових злочини.

→ спочатку покарання за них визначається за **ст. 70**;

→ потім приєднується невідбута частина старого покарання за **ст. 71**.

Типові тестові пастки

1. Ст. 70 чи 71 визначається за часом вчинення нового правопорушення, а не за часом його виявлення.

2. До вироку → ст. 70; після вироку → ст. 71.

3. За ст. 71 приєднується не все попереднє покарання, а його невідбута частина.

4. Невідбута частина приєднується повністю або частково.

5. Остаточне покарання за загальним правилом повинно бути суворішим і за нове покарання, і за невідбуту частину попереднього.

6. Позбавлення волі → загалом максимум 15 років; хоча б один особливо тяжкий злочин → до 25 років.

7. Кілька нових правопорушень після вироку → спочатку ст. 70, потім ст. 71.

8. Штраф і позбавлення права обіймати посади як основні покарання з іншими видами не складаються – виконуються самостійно.

Узагальнення

Сукупність вироків виникає, якщо:

вирок уже постановлено → покарання ще повністю не відбуте → особа вчиняє нове кримінальне правопорушення.

Правило ст. 71:

нове покарання + повністю або частково невідбута частина попереднього = остаточне покарання.

Межі позбавлення волі:

до 15 років → загальне правило;

до 25 років → якщо хоча б один злочин особливо тяжкий;

довічне → поглинає менш суворі покарання.

Різні види покарань переводяться за співвідношеннями **ст. 72 КК**.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

до вироку → 70;

після вироку → 71;

71 = нове покарання + невідбута частина старого;

кілька нових злочинів → 70 → потім 71;

позбавлення волі → 15 років; особливо тяжкий → до 25;

довічне → поглинає;

різні види → переводимо за ст. 72;

штраф / позбавлення права як основні → виконуються самостійно.

Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: види, підстави та співвідношення з покаранням

Поняття та призначення

Обмежувальні заходи передбачені **ст. 91-1 КК України** і спрямовані насамперед на **захист потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, та запобігання повторному насильству**.

Вони **не є покаранням**. Стаття 91-1 міститься в окремому розділі XIII-1 Загальної частини КК і передбачає спеціальні обмеження прав або покладення обов'язків на кривдника.

Підстави застосування

Суд може застосувати один або декілька обмежувальних заходів:

- **одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі**;
- при звільненні особи від кримінальної відповідальності;
- при звільненні від покарання з підстав, передбачених КК.

Заходи застосовуються **в інтересах потерпілого** та мають факультативний характер:

суд може застосувати → але не зобов'язаний застосовувати автоматично.

Важливе обмеження:

ст. 91-1 не застосовується одночасно з реальним позбавленням волі.

«Злочин, пов'язаний з домашнім насильством» – ширше за ст. 126-1 КК

Обмежувальні заходи не обмежуються випадками засудження саме за **ст. 126-1 КК «Домашнє насильство»**.

Верховний Суд виходить із того, що поняття **«злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим** і може охоплювати інший злочин, якщо фактичні обставини містять ознаки домашнього насильства.

Наприклад, це може бути:

- умисне тілесне ушкодження;
- погроза вбивством;
- незаконне позбавлення волі;
- сексуальне насильство;

якщо воно вчинене у відповідному сімейному або близькому контексті та має ознаки домашнього насильства.

Водночас сам факт того, що потерпілий є членом сім'ї, **ще недостатній**. Відповідні обставини повинні бути встановлені та відображені в обвинуваченні.

Види обмежувальних заходів

За ч. 1 ст. 91-1 суд може покласти на особу один або декілька таких обов'язків:

1. **заборонити перебувати в місці спільного проживання** з потерпілою особою;

2. **обмежити спілкування з дитиною**, якщо домашнє насильство вчинено щодо неї або у її присутності;
3. **заборонити наближатися на визначену відстань** до місця проживання, роботи, навчання, лікування чи іншого систематичного перебування потерпілої особи;
4. **заборонити листування, телефонні переговори та інші контакти**, у тому числі через електронні комунікації або третіх осіб;
5. **направити особу для проходження програми для кривдників**.

Суд може:

обрати один захід → або поєднати декілька заходів.

Вік особи

Обмежувальні заходи за ст. 91-1 можуть застосовуватися лише до особи, яка **на момент вчинення домашнього насильства досягла 18 років**.

Отже: **17 років на момент діяння → ст. 91-1 не застосовується**, навіть якщо на момент постановлення вироку особі вже виповнилося 18 років.

Строк застосування

Обмежувальні заходи встановлюються на строк: **від 1 до 3 місяців.**

За потреби вони можуть бути продовжені судом, але загальна тривалість не може перевищувати: **12 місяців.**

Співвідношення з покаранням

Обмежувальний захід і покарання мають різну правову природу.

Покарання → реакція держави на вчинене кримінальне правопорушення, кара + виправлення + превенція.

Ст. 91-1 → передусім захист потерпілого та запобігання новому домашньому насильству.

Тому вони можуть застосовуватися **одночасно**, якщо призначене покарання не пов'язане з позбавленням волі.

Наприклад:

обмеження волі + заборона контактувати з потерпілою + програма для кривдників.

Співвідношення зі звільненням з випробуванням

При звільненні від відбування покарання з випробуванням у справі про злочин, пов'язаний із домашнім насильством, поряд з обов'язками за **ст. 76 КК** можуть застосовуватися спеціальні обмеження, пов'язані із захистом потерпілого.

Отже:

ст. 75–76 → режим випробування;

ст. 91-1 → спеціальні заходи захисту від домашнього насильства.

Це різні інститути, які можуть діяти паралельно.

Обмежувальні заходи КК і обмежувальний припис – не тотожні

Необхідно розрізняти:

обмежувальні заходи за ст. 91-1 КК → кримінально-правовий захід, який застосовує суд у зв'язку з кримінальним провадженням;

обмежувальний припис щодо кривдника → окремий цивільно-правовий механізм захисту потерпілої особи;

терміновий заборонний припис → спеціальний захід, який застосовують уповноважені органи поліції.

Тому: **ст. 91-1 КК ≠ обмежувальний припис ≠ терміновий заборонний припис.**

Наслідки умисного невиконання

Умисне невиконання обмежувальних заходів за ст. 91-1 або умисне ухилення від проходження програми для кривдників може утворювати самостійний склад кримінального правопорушення за **ст. 390-1 КК України**.

Отже: **судовий захід встановлено → особа умисно його ігнорує → можлива нова кримінальна відповідальність.**

Короткі приклади

Приклад 1. Чоловіка засуджено за умисне тілесне ушкодження дружині до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Обставини домашнього насильства були включені до обвинувачення. → суд може додатково застосувати **ст. 91-1**, хоча кваліфікація не здійснювалася за ст. 126-1.

Приклад 2. Особу засуджено за злочин, пов'язаний із домашнім насильством, до реального позбавлення волі. → одночасне застосування ст. 91-1 **не передбачене**.

Приклад 3. Особа всупереч установленій судом забороні умисно систематично контактує з потерпілою. → можливе питання про кваліфікацію за **ст. 390-1 КК**.

Типові тестові пастки

1. Ст. 91-1 ≠ покарання.

2. Ст. 91-1 застосовується не лише при кваліфікації за ст. 126-1. Поняття злочину, пов'язаного з домашнім насильством, ширше.

3. Самих сімейних відносин недостатньо. Необхідні фактичні ознаки домашнього насильства та їх відображення в обвинуваченні.

4. Реальне позбавлення волі + ст. 91-1 → не поєднуються.

5. Вік визначається на момент вчинення домашнього насильства → не менше 18 років.

6. Початковий строк → 1–3 місяці; максимальний після продовження → 12 місяців.

7. Можна застосувати один або кілька заходів одночасно.

8. Умисне невиконання → можливий склад ст. 390-1 КК.

Узагальнення

Обмежувальні заходи за **ст. 91-1 КК** – це спеціальні кримінально-правові заходи, спрямовані на **захист потерпілого від домашнього насильства та запобігання повторному насильству**.

Умови: **злочин пов'язаний із домашнім насильством + особі на момент діяння ≥ 18 років + покарання не пов'язане з позбавленням волі або особа звільняється від відповідальності / покарання.**

Види: **не проживати разом → обмежити спілкування з дитиною → не наближатися → не контактувати → пройти програму для кривдників.**

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

91-1 → захищає потерпілого, а не замінює покарання;

126-1 ≠ єдина підстава;

вік → 18+ на момент діяння;

1 або кілька заходів;

строк → 1–3 місяці → максимум 12;

реальне позбавлення волі → 91-1 не застосовується;

умисне невиконання → ст. 390-1 КК.

Спеціальна конфіскація: поняття, предмет, підстави застосування, майно третіх осіб і добросовісного набувача

Поняття спеціальної конфіскації

За ст. 96-1 КК **спеціальна конфіскація** полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, передбачених КК.

Спеціальна конфіскація:

- **не є покаранням**;
- належить до інших заходів кримінально-правового характеру;
- спрямована на вилучення майна, пов'язаного з кримінальним правопорушенням.

Конституційний Суд України у Рішенні № 1-р/2022 підтвердив конституційність ст. 96-1–96-2 КК і наголосив, що спеціальна конфіскація **не є видом кримінального покарання**.

Коли спеціальна конфіскація допускається

За загальним правилом вона застосовується за умови вчинення: **умисного кримінального правопорушення або відповідного суспільно небезпечного діяння**, за яке передбачене основне покарання у виді:

- позбавлення волі;
- або штрафу понад **3000 НМДГ**.

Крім того, ч. 1 ст. 96-1 прямо перелічує низку кримінальних правопорушень, щодо яких спеціальна конфіскація можлива незалежно від відповідності цій загальній межі.

Отже: **спеціальна конфіскація застосовується не до будь-якого кримінального правопорушення, а у випадках, установлених ст. 96-1 КК.**

Підстави для застосування

Спеціальна конфіскація може застосовуватися, зокрема, на підставі:

- обвинувального вироку суду;
- ухвали про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру;
- ухвали про застосування примусових заходів виховного характеру;
- ухвали про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

Щодо майна, вилученого з цивільного обороту, закон допускає її застосування також у спеціально визначених випадках закриття кримінального провадження.

Тому: **спеціальна конфіскація ≠ можлива лише після обвинувального вироку.**

Яке майно підлягає спеціальній конфіскації

За ч. 1 ст. 96-2 КК спеціальній конфіскації підлягають гроші, цінності та інше майно, які:

1. **одержані внаслідок кримінального правопорушення** або є доходами від такого майна;
2. **призначалися чи використовувалися** для схиляння до кримінального правопорушення, його фінансування чи матеріального забезпечення або як винагорода;
3. були **предметом кримінального правопорушення**, крім майна, яке повертається законному власнику;
4. були **підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя** кримінального правопорушення, крім випадку, коли вони повертаються власнику, який не знав і не міг знати про незаконне використання.

Коротко: **доходи від злочину → фінансування/винагорода → предмет → засіб або знаряддя.**

Перетворення або відчуження майна

Неможливість вилучити первісний предмет не дозволяє уникнути спеціальної конфіскації.

Якщо кримінально протиправне майно:

- повністю або частково перетворене в інше майно,

спеціальній конфіскації підлягає **перетворене майно**.

Якщо його вже неможливо конфіскувати через:

- використання;
- відчуження;
- неможливість відокремити від законно набутого майна;
- інші причини,

суд конфіскує **грошову суму, еквівалентну його вартості**.

Отже: **злочинні кошти → куплено автомобіль → об'єктом може стати автомобіль;**

автомобіль продано → можлива конфіскація його вартості.

Спеціальна конфіскація без кримінальної відповідальності особи

За ч. 3 ст. 96-2 вона може застосовуватися і тоді, коли особа:

- не досягла віку кримінальної відповідальності;
- є неосудною;
- звільняється від кримінальної відповідальності;
- звільняється від покарання.

Виняток – **звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності**.

Це ще раз підтверджує:

спеціальна конфіскація пов'язана насамперед із кримінально протиправним походженням або використанням майна, а не лише з покаранням конкретної особи.

Майно третьої особи

Особливо важливе правило містить чинна **ч. 5 ст. 96-2 КК**.

Майно третьої особи може бути спеціально конфісковане, якщо вона набула його від:

- підозрюваного;
- обвинуваченого;
- особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності або у стані неосудності;
- іншої особи,

і при цьому **знала або повинна була і могла знати**, що майно:

- одержане злочинним шляхом;
- є доходом від такого майна;
- призначалося для фінансування чи винагороди;
- було предметом, засобом або знаряддям кримінального правопорушення.

Ці обставини повинні бути **встановлені судом на підставі достатніх доказів**.

Ціна придбання третьою особою

Для застосування спеціальної конфіскації вирішальним не є саме те, чи третя особа отримала майно безоплатно або купила його.

Чинна ст. 96-2 охоплює набуття:

- безоплатно;
- за ринковою ціною;
- дешевше ринкової ціни;
- дорожче ринкової ціни.

Ключовим є **інтелектуальний критерій**:

особа знала або повинна була і могла знати про кримінально протиправний зв'язок майна.

Тому:

купівля за ринковою ціною сама по собі не гарантує захисту від спеціальної конфіскації.

Добросовісний набувач

КК прямо встановлює:

«Спеціальна конфіскація не може бути застосована до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача».

Добросовісним у контексті ст. 96-2 є набувач, щодо якого не встановлено, що він:

знав або повинен був і міг знати про кримінально протиправне походження чи використання майна.

Отже:

третя особа + обізнаність → можлива спеціальна конфіскація;

третя особа + добросовісність → спеціальна конфіскація не допускається.

Майно законного власника

Особливе правило стосується майна, використаного як засіб або знаряддя кримінального правопорушення.

Таке майно повертається власнику або законному володільцю, якщо він:

не знав і не міг знати про його незаконне використання.

Однак Верховний Суд у 2026 році уточнив ситуацію зі **спільною власністю**: якщо співвласник, який є правопорушником, сам використав спільне майно як засіб чи знаряддя кримінального правопорушення, спеціальна конфіскація може стосуватися такого предмета як цілісного знаряддя, а не лише частки правопорушника.

Майно, яке не підлягає спеціальній конфіскації

Спеціальна конфіскація не застосовується до майна, яке:

- за законом повинно бути **повернене власнику або законному володільцю**;
- призначене для **відшкодування шкоди**, завданої кримінальним правопорушенням.

Таким чином, пріоритет може мати **відновлення майнового становища потерпілого**, а не передання відповідного майна державі.

Спеціальна конфіскація і конфіскація майна як покарання

Ці інститути не можна ототожнювати.

Конфіскація майна – ст. 59	**Спеціальна конфіскація – ст. 96-1–96-2**
Покарання	**Інший захід кримінально-правового характеру**

Вилучається все або частина майна **засудженого**	Вилучається конкретне майно, **пов'язане з кримінальним правопорушенням**
Лише якщо передбачена санкцією Особливої частини	За умов ст. 96-1–96-2
Передбачає засудження особи	Можлива і в окремих випадках без обвинувального вироку
Не застосовується до майна третьої особи як її покарання	Може стосуватися майна третьої особи за умов ст. 96-2

Стаття 59 визначає конфіскацію як покарання у вигляді вилучення всього або частини майна, **яке є власністю засудженого**.

Тому головне розмежування:

ст. 59 → кому належить майно;

ст. 96-2 → який зв'язок конкретного майна з кримінальним правопорушенням.

Короткі приклади

Приклад 1. Особа отримала 500 000 грн за незаконну діяльність. → кошти є доходом від кримінального правопорушення → **спеціальна конфіскація**.

Приклад 2. За ці кошти придбано автомобіль. → майно перетворене → **може конфіскуватися автомобіль**.

Приклад 3. Автомобіль передано родичу, який знав про його злочинне походження. → можлива спеціальна конфіскація **у третьої особи**.

Приклад 4. Автомобіль придбав сторонній покупець, який не знав і за обставинами справи не повинен був та не міг знати про його походження. → **добросовісний набувач → спеціальна конфіскація не допускається.**

Типові тестові пастки

1. Спеціальна конфіскація ≠ покарання.

2. Вона може застосовуватися не лише до майна засудженого.

3. Вона можлива в окремих випадках навіть без обвинувального вироку.

4. Конфіскуються не будь-які активи особи, а майно, яке має зв'язок, передбачений ст. 96-2.

5. Відчуження або перетворення майна не усуває спеціальної конфіскації → можлива конфіскація перетвореного майна або еквівалентної суми.

6. Майно третьої особи може бути конфісковане навіть при купівлі за ринковою ціною, якщо вона знала або повинна була і могла знати про його кримінально протиправний характер.

7. Добросовісний набувач захищений від спеціальної конфіскації.

8. Майно, призначене для повернення потерпілому або відшкодування шкоди, не конфіскується на користь держави.

Узагальнення

Спеціальна конфіскація за **ст. 96-1–96-2 КК** – це не покарання, а спеціальне примусове вилучення майна, пов'язаного з кримінальним правопорушенням.

Об'єкти:

злочинний дохід → фінансування/винагорода → предмет → засіб або знаряддя.

Якщо майно:

перетворене → конфіскується перетворене;

відчужене/відсутнє → конфіскується еквівалентна вартість.

Щодо третьої особи:

знала або повинна була і могла знати → можлива конфіскація;

добросовісний набувач → конфіскація заборонена.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

59 → конфіскація як покарання → майно засудженого;

96-1 → спеціальна конфіскація → не покарання;

96-2 → 4 групи майна: дохід / фінансування / предмет / знаряддя;

перетворили → конфіскуємо заміну;

відчужили → еквівалент вартості;

третя особа знала або мала знати → можлива конфіскація;

добросовісний набувач → захищений;

повернення власнику / відшкодування потерпілому → пріоритет перед конфіскацією.

Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування: підстави, особи, до яких застосовуються, види та правові наслідки

Два різні кримінально-правові інститути

КК України розмежовує:

примусові заходи медичного характеру → ст. 92–95 КК → пов'язані з психічним станом особи;

примусове лікування → ст. 96 КК → застосовується до особи, яка має хворобу, небезпечну для здоров'я інших осіб.

Обидва інститути належать до **інших заходів кримінально-правового характеру**, а не до покарань.

Поняття і мета примусових заходів медичного характеру

За ст. 92 КК примусові заходи медичного характеру полягають у:

- примусовому наданні амбулаторної психіатричної допомоги;
- або госпіталізації особи до закладу з надання психіатричної допомоги.

Їх мета: **обов'язкове лікування + запобігання вчиненню особою нових суспільно небезпечних діянь.**

Отже, вони мають **лікувально-превентивний**, а не каральний характер.

Особи, до яких вони можуть застосовуватися

За ст. 93 КК примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до трьох категорій:

1. осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння **у стані неосудності**;
2. осіб, які вчинили кримінальне правопорушення **у стані обмеженої осудності**;
3. осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але **захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання**.

Ці ситуації мають різні кримінально-правові наслідки.

Неосудність і обмежена осудність

Неосудна особа не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, але до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Обмежено осудна особа є суб'єктом кримінального правопорушення і підлягає кримінальній відповідальності. Її психічний стан враховується при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Водночас встановлення обмеженої осудності **не означає автоматичного застосування** такого заходу. Верховний Суд підкреслює, що суд повинен оцінити психічний стан, небезпечність особи та необхідність лікування в конкретному випадку.

Особа захворіла після вчинення правопорушення

Якщо особа була осудною під час вчинення кримінального правопорушення, але психічно захворіла:

до постановлення вироку → застосування покарання відкладається до одужання;

під час відбування покарання → вона може бути звільнена від подальшого відбування покарання за ст. 84 КК та до неї можуть застосовуватися заходи за ст. 92–95.

Після припинення заходів через видужання:

- особа, яка захворіла **до вироку**, підлягає покаранню на загальних засадах;
- особа, яка захворіла **під час відбування покарання**, може бути направлена для його подальшого відбування.

Види примусових заходів медичного характеру

Стаття 94 КК передбачає чотири види:

1. **амбулаторна психіатрична допомога в примусовому порядку**;
2. госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги **із звичайним наглядом**;

3. госпіталізація **з посиленим наглядом**;
4. госпіталізація **із суворим наглядом**.

Вид заходу визначає **суд**, а не лікар чи експерт.

Критерії вибору заходу

Суд враховує три групи критеріїв:

медичний → характер і тяжкість психічного захворювання;

юридичний → тяжкість вчиненого суспільно небезпечного діяння;

соціальний → ступінь небезпечності особи для себе або інших.

Саме їх сукупність визначає інтенсивність необхідного нагляду.

Амбулаторна допомога та госпіталізація

Амбулаторна допомога застосовується, якщо особа має психічний розлад, але за станом здоров'я **не потребує госпіталізації**.

Звичайний нагляд – якщо особа потребує примусового лікування та перебування у психіатричному закладі.

Посилений нагляд може застосовуватися, якщо вчинене діяння не було пов'язане з посяганням на життя інших осіб, особа не становить особливої загрози для суспільства, але потребує лікування в умовах посиленого контролю.

Суворий нагляд – якщо діяння пов'язане з посяганням на життя або особа за своїм станом і характером вчиненого становить **особливу небезпеку для суспільства**.

Заходи не призначаються на наперед визначений строк

На відміну від покарання, суд не встановлює одразу: **«лікування на 2 роки» чи «на 5 років».**

Тривалість визначається **станом психічного здоров'я та збереженням необхідності в примусовому лікуванні**.

Особа підлягає огляду комісією лікарів-психіатрів **не рідше одного разу на 6 місяців**. Кожне продовження заходу здійснюється судом на строк **не більше 6 місяців**.

Отже: **ПЗМХ → не фіксований каральний строк, а періодична судово-медична оцінка необхідності їх продовження.**

Продовження, зміна і припинення

За ст. 95 рішення про:

- продовження;
- зміну;
- припинення

примусових заходів медичного характеру приймає **лише суд**.

Підставою є зміна психічного стану та висновок комісії лікарів-психіатрів. Із заявою про зміну або припинення можуть також звертатися сама особа, її захисник чи законний представник у передбачених законом випадках.

Якщо потреби у примусових заходах немає або вони припиняються, суд може передати особу: **на піклування родичам або опікунам + обов'язковий лікарський нагляд.**

Примусове лікування за ст. 96 КК

Примусове лікування – окремий інститут.

За ст. 96 воно може бути застосоване судом до особи, яка:

вчинила кримінальне правопорушення + має хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

На відміну від ст. 92–95:

підставою тут є не психічний розлад і небезпечність особи через нього, а наявність небезпечної для здоров'я інших хвороби.

Співвідношення примусового лікування з покаранням

Стаття 96 прямо встановлює, що примусове лікування застосовується:

незалежно від призначеного покарання.

Якщо призначено:

позбавлення волі або обмеження волі → лікування здійснюється за місцем відбування покарання;

інший вид покарання → у спеціальному лікувальному закладі.

Тому: **примусове лікування + покарання → можуть застосовуватися одночасно.**

Головне розмежування

Критерій	**Примусові заходи медичного характеру**	**Примусове лікування**
Норми	ст. 92–95	ст. 96
Основна підстава	Психічний стан	Хвороба, небезпечна для здоров'я інших
Неосудна особа	Можливі	Не є типовою підставою
Обмежено осудна	Можливі	Можливе за наявності умов ст. 96
Осудна особа	Якщо психічно захворіла після діяння	Так
Види	4 види психіатричної допомоги	Окремі види КК не встановлює
Поєднання з покаранням	Залежить від психічного стану особи	Прямо можливе незалежно від покарання

Короткі приклади

Приклад 1. Особа через тяжкий психічний розлад не могла усвідомлювати свої дії і вчинила суспільно небезпечне діяння. → кримінальної відповідальності немає; можливі **ст. 92–95 КК**.

Приклад 2. Особа була осудною, вчинила злочин, а до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії. → можливі **примусові заходи медичного характеру**; після одужання – вирішення питання про покарання.

Приклад 3. Осудна особа вчинила кримінальне правопорушення і має хворобу, небезпечну для здоров'я інших. → **покарання + за потреби примусове лікування за ст. 96.**

Типові тестові пастки

1. Примусові заходи медичного характеру ≠ покарання.

2. Неосудність → немає кримінальної відповідальності, але можливі ПЗМХ.

3. Обмежена осудність → кримінальна відповідальність зберігається.

4. Обмежена осудність не означає автоматичного застосування ПЗМХ.

5. ПЗМХ не призначаються на фіксований строк. Необхідність перевіряється не рідше ніж кожні 6 місяців.

6. Продовжити, змінити або припинити ПЗМХ може лише суд.

7. Ст. 96 ≠ лікування психічно хворої неосудної особи. Її підстава – **хвороба, небезпечна для здоров'я інших**.

8. Примусове лікування за ст. 96 може застосовуватися разом із покаранням.

Узагальнення

Ст. 92–95 → психічний розлад → лікування + запобігання небезпечним діянням.

Особи: **неосудна → обмежено осудна → осудна, яка психічно захворіла після діяння.**

Види: **амбулаторно → звичайний нагляд → посилений → суворий.**

Ст. 96 → кримінальне правопорушення + хвороба, небезпечна для здоров'я інших → примусове лікування незалежно від покарання.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

92–95 → психіка;

96 → небезпечна для інших хвороба;

неосудний → не караємо, але можемо лікувати;

обмежено осудний → відповідає + можливі ПЗМХ;

4 види → амбулаторно / звичайний / посилений / суворий;

кожні ≤ 6 місяців → перевірка необхідності продовження;

ст. 96 → лікування може йти разом із покаранням.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: підстави, види заходів, особи та кримінальні правопорушення, з якими пов'язується їх застосування

Загальна характеристика

КК України не визнає юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення у тому самому значенні, що фізичну особу. Натомість розділ XIV-1 КК передбачає спеціальні **заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб** – ст. 96-3–96-11.

Отже: **фізична особа → кримінальна відповідальність і покарання;**

юридична особа → спеціальні заходи кримінально-правового характеру за встановлених законом підстав.

Основна підстава: діяння уповноваженої особи

За ст. 96-3 заходи можуть застосовуватися, якщо **уповноважена особа юридичної особи** вчиняє визначене законом кримінальне правопорушення:

- **від імені та в інтересах юридичної особи**;
- або у спеціально передбачених випадках – **від імені юридичної особи**.

Уповноваженою особою є фізична особа, яка відповідно до закону, установчих документів, договору, інструкцій чи іншого дозволу має право: **діяти від імені юридичної особи або представляти її інтереси.**

Коли правопорушення вчинене «в інтересах» юридичної особи

КК пов'язує такий інтерес, зокрема, із ситуаціями, коли діяння:

- призвело до отримання юридичною особою неправомірної вигоди;
- створило умови для отримання такої вигоди;
- було спрямоване на уникнення передбаченої законом відповідальності;
- або неправомірна вигода пропонувалася, обіцялася чи надавалася за дію, бездіяльність або вплив **в інтересах юридичної особи**.

Тому: **сам факт роботи особи в компанії ≠ автоматична підстава для застосування заходів до компанії.**

Потрібен передбачений ст. 96-3 **зв'язок між діянням і юридичною особою**.

Основні групи кримінальних правопорушень

Стаття 96-3 містить **закритий перелік** кримінальних правопорушень, із якими може бути пов'язане застосування заходів.

До основних груп належать:

- легалізація доходів, використання коштів від незаконного обігу наркотиків та окремі корупційні правопорушення – **ст. 209, 306, ч. 1–2 ст. 368-3, ч. 1–2 ст. 368-4, ст. 369, 369-2**;
- колабораційна та терористична діяльність – **ст. 111-1, 258–258-6**;

- окремі правопорушення проти національної безпеки, виборчих прав, волі людини, громадської безпеки та міжнародного правопорядку – зокрема **ст. 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 437–439, 442, 442-1, 444, 447**;
- створення злочинних організацій та окремі посягання на діяльність правоохоронних і судових органів – **ст. 255, 343, 345, 347–349, 376–379, 386**;
- окремі сексуальні правопорушення щодо малолітніх і неповнолітніх та правопорушення, пов'язані з сексуальною експлуатацією дітей – **ст. 152–156-1, 301-1–303**.

Для ЄДКІ важливо: **не будь-яке кримінальне правопорушення працівника → заходи щодо юридичної особи, а лише випадки, прямо передбачені ст. 96-3.**

Незабезпечення заходів із запобігання корупції

Окремою підставою є **незабезпечення виконання обов'язків щодо запобігання корупції**, якщо це призвело до вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Йдеться, зокрема, про ст. 209, 306, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК.

Отже, юридична особа може зазнати кримінально-правових заходів не лише через активні дії уповноваженої особи, а й через **неналежне виконання організаційного обов'язку щодо запобігання правопорушенням**.

Спеціальний режим щодо підкупу іноземних службових осіб

Після змін 2024 року ст. 96-3 містить окремий механізм щодо діянь за **ст. 209, 369, 369-2**, пов'язаних зі службовими особами іноземних держав.

У цих випадках заходи щодо юридичної особи можуть застосовуватися **незалежно від притягнення конкретної фізичної особи до кримінальної відповідальності**.

Підставою можуть бути, зокрема:

- діяння уповноваженої особи, засновника, кінцевого бенефіціарного власника або члена наглядової ради;
- невжиття належних антикорупційних заходів;
- відсутність належного нагляду та контролю за працівниками чи іншими особами;
- вчинення діяння з відома відповідних керівних або контролюючих осіб юридичної особи.

Особливість: **не обов'язково навіть встановити конкретну фізичну особу, чиї дії містять відповідні ознаки**, якщо встановлено передбачені законом фактичні обставини.

До яких юридичних осіб застосовуються заходи

Коло юридичних осіб залежить від підстави.

Для корупційно-економічних підстав за п. 1–2 ч. 1 ст. 96-3 заходи застосовуються переважно до **підприємств, установ та організацій**, але закон виключає, зокрема, державні органи, органи місцевого самоврядування, бюджетні організації та окремі інші публічні суб'єкти.

Для підстав за п. 3–6 ч. 1 ст. 96-3 коло значно ширше: заходи можуть застосовуватися до **суб'єктів приватного і публічного права, резидентів і нерезидентів України**, включаючи державні та муніципальні структури й міжнародні організації.

Отже: **коло юридичних осіб не є однаковим для всіх підстав ст. 96-3.**

Основні види заходів

За ст. 96-6 КК до юридичної особи можуть застосовуватися:

1. **штраф**;
2. **конфіскація майна**;
3. **ліквідація**.

При цьому:

штраф і ліквідація → основні заходи;

конфіскація майна → додатковий захід.

Крім того, у спеціальних випадках ч. 2 ст. 96-3 можуть застосовуватися:

- **тимчасове обмеження діяльності юридичної особи**;
- **тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг**.

Штраф

Штраф – це грошове стягнення, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення.

Якщо розмір неправомірної вигоди можна визначити, штраф пов'язується з **двократним розміром незаконно одержаної, запропонованої, обіцяної чи наданої в інтересах юридичної особи неправомірної вигоди**.

Якщо вигоду не було отримано або її розмір неможливо визначити, штраф установлюється залежно від категорії кримінального правопорушення.

Конфіскація майна

За ст. 96-8 конфіскація полягає у **примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи**

і застосовується **у разі ліквідації юридичної особи**.

Тому **конфіскація за ст. 96-8 → пов'язана з ліквідацією юридичної особи.**

Її не слід змішувати зі **спеціальною конфіскацією за ст. 96-1–96-2**, розглянутою у питанні 9.

Ліквідація юридичної особи

Ліквідація є найбільш суворим заходом і застосовується лише щодо прямо визначених ст. 96-9 кримінальних правопорушень.

Серед них, зокрема:

- насильницька зміна конституційного ладу;
- посягання на територіальну цілісність;
- колабораційна діяльність;
- диверсія;
- захоплення заручників;

- окремі сексуальні злочини щодо дітей;
- створення злочинної організації;
- терористичні правопорушення;
- злочин агресії;
- воєнні злочини;
- геноцид;
- злочини проти людяності;
- найманство.

Отже **ліквідація ≠ універсальний захід за будь-якою підставою ст. 96-3.**

Додаткові нефінансові заходи

Стаття 96-10-1 передбачає два блоки.

Тимчасове обмеження діяльності може полягати, наприклад, у забороні:

- брати участь у публічних чи оборонних закупівлях;
- користуватися певною ліцензією;
- брати участь у приватизації чи оренді державного або комунального майна;
- здійснювати іншу визначену судом діяльність.

Тимчасове обмеження в отриманні прав чи переваг може стосуватися:

- державних пільг та активів;
- міжнародного фінансування;
- державної допомоги;
- статусу резидента Дія Сіті;
- державної підтримки експортної діяльності.

Строк таких заходів **від 6 місяців до 3 років.**

Вони застосовуються саме у спеціальному режимі ч. 2 ст. 96-3; при цьому **ліквідація та конфіскація майна у цьому режимі не застосовуються**.

Що враховує суд

За ст. 96-10 суд враховує:

- тяжкість кримінального правопорушення;
- ступінь реалізації кримінально протиправного наміру;
- розмір завданої шкоди;
- характер і розмір неправомірної вигоди;
- заходи, які сама юридична особа вживала для запобігання правопорушенню.

Для спеціального антикорупційного режиму додатково оцінюються:

діяльність самої юридичної особи + наслідки діяння + майновий стан + запобіжні заходи + сприяння розслідуванню та судовому розгляду.

Тому ефективна система **compliance – внутрішнього контролю і запобігання правопорушенням** може мати безпосереднє кримінально-правове значення.

Сукупність кримінальних правопорушень

За ст. 96-11, якщо в одному провадженні існує кілька підстав для застосування заходів:

спочатку захід визначається за кожне кримінальне правопорушення окремо → остаточний основний захід визначається шляхом поглинення менш суворого більш суворим.

Це відрізняється від правил ст. 70 щодо фізичних осіб, де можливе також повне або часткове складання покарань.

Короткі приклади

Приклад 1. Директор компанії від її імені та в її інтересах надає службовій особі неправомірну вигоду. → кримінальна відповідальність директора за **ст. 369** + можливе застосування заходів до юридичної особи за **ст. 96-3**.

Приклад 2. Працівник самостійно вчиняє злочин виключно у власних інтересах, без передбаченого законом зв'язку з юридичною особою. → сам факт трудових відносин **не є достатньою підставою** для заходів щодо юридичної особи.

Приклад 3. У компанії неналежно організовано антикорупційний контроль, що спричинило передбачене ст. 96-3 корупційне правопорушення. → можлива окрема підстава у вигляді **незабезпечення заходів із запобігання корупції**.

Типові тестові пастки

1. Юридична особа ≠ звичайний суб'єкт кримінального правопорушення. До неї застосовуються спеціальні **заходи**, а не покарання фізичної особи.

2. Правопорушення будь-якого працівника ≠ автоматична відповідальність компанії.

3. Перелік кримінальних правопорушень у ст. 96-3 є спеціальним – заходи не застосовуються за будь-який склад КК.

4. Уповноважена особа ≠ лише директор. Це може бути інша особа, яка має право діяти від імені юридичної особи або представляти її інтереси.

5. Штраф і ліквідація → основні заходи; конфіскація → додатковий.

6. Конфіскація за ст. 96-8 ≠ спеціальна конфіскація за ст. 96-1–96-2.

7. Додаткові нефінансові обмеження → 6 місяців–3 роки.

8. У спеціальному режимі ч. 2 ст. 96-3 заходи можуть застосовуватися незалежно від притягнення конкретної фізичної особи до кримінальної відповідальності.

Узагальнення

Заходи щодо юридичної особи застосовуються лише тоді, коли існує:

передбачене ст. 96-3 діяння + встановлений законом зв'язок із юридичною особою.

Основні заходи:

штраф → ліквідація;

додатковий:

конфіскація майна.

У спеціальному антикорупційному режимі можливі:

обмеження діяльності + обмеження прав і переваг.

<u>Формула для запам'ятовування:</u>

96-3 → підстави;

96-4 → до кого застосовуються;

96-5 → давність;

96-6 → види заходів;

96-7 → штраф;

96-8 → конфіскація;

96-9 → ліквідація;

96-10 → критерії індивідуалізації;

96-10-1 → нефінансові обмеження;

96-11 → сукупність;

фізична особа відповідає за злочин + юридична особа за наявності ст. 96-3 може окремо зазнати спеціальних заходів.